

Spillemandscentret i Ørum

Af OLAF NØRGAARD, Holstebro

I Historisk Årbog for 1981 og 1982 findes biografier over nogle spillemænd fra Helligsø, Ydby, Hurup og Hvidbjerg Vestenaa, og det er nævnt, at nogle af disse havde forbindelse med spillemænd fra Ørum. En nærmere undersøgelse har vist, at der i Ørum på denne tid var et helt musikcentrum. I denne artikel bringes biografier af nogle musikere og spillemænd fra dette centrum.

Erik og Johan Christian Jensen

I den vestligste af Hedegaardene i Ørum, det nuværende Storekjærvej 5, matr. nr. 31 a, Ørum Sogn, boede der i 1840 et ægtepar Jens Eriksen og Mette Nielsdatter, han født 1779 i Svindborg, Ørum Sogn, og hun født 1817 i Skaarup Møllehus, Vestervig Sogn. De fik fire børn, hvoraf kun de tre nåede voksenalder.

Erik Jensen, født 6. oktober 1841.

Niels Christian Jensen, født 26. maj 1843.

Johan Christian Jensen, født 4. april 1845.

Jens Eriksen døde i 1847, og enken giftede sig allerede året efter med ungkarl Christen Jensen Kobberø, der dog døde 1849. I dette ægteskab var der en søn, Jens Christensen Kobberø, hvis efterkommere endnu er ejere af slægtsgården. Mette Nielsdatter, der året efter fandt en ægtemand nummer 3 og igen blev enke 1891, døde først 1896. Flere af hendes efterkommere har gjort sig bemærket ved en indsats ud over det almindelige.

Erik Jensen voksede op i moderens og stedfædrenes gård, og han blev konfirmeret 30. maj 1856 i Hvidbjerg Vestenaa Kirke. Hans vidnesbyrd var: Kundskab "udmærket god", opførsel "meget god". Ved folketællingen 1860 finder vi ham som snedkerlærling hos morbroderen Jens Nielsen Snæver i Villerup, Vestervig Sogn. Senere aftjente han sin værnepligt i Ingeniørkorpset, 6. kompagni, nr. 99, og kom under denne tjeneste til at deltage i krigen med Tyskland 1864. Han udmærkede sig under krigen, men vidnesbyrdene herom er stærkt afvigende og skal derfor ikke gengives. Efter ansøgning fik han i 1876 tildelt erindringsmedalje.

Han blev hjemsendt 16. november 1864 og har derefter sandsynligvis opholdt sig i moderens og stedfaderens gård. 20. november 1868 bliver han i Ørum Kirke viet til pigen Mette Marie Andersdatter, datter af gårdejer i nabogården Anders Christian Ubbesen. Ved folketællingen 1870 findes han i Hedegaardene hos svigerfaderen, der da er blevet enkemand. Han kaldes da snedker, og i 1873 og 1876 kaldes han gårdmand.

Ved købekontrakt af 30. januar 1881 køber han af morbroderen Jens Nielsen Snæver dennes gård i Helligsø, matr. nr. 4 a, det nuværende Vestervej 32, og nogle år senere køber han ligeledes af morbroderen en anden gård, matr. nr. 15, som blev lagt sammen med førstnævnte, således at dennes samlede hartkorn kom op på godt tre tønder. Disse gårdes beliggenhed fremgår af kortet side 10

i årbogen 1965, og nogle fotografier er gengivet i Jul i Thy 1977.

Allerede medens Erik Jensen boede i Ørum, havde han forskellige offentlige hverv, og da han var kommet til Helligsø, blev han valgt ind i sognerådet og var en lang tid både sognerådsformand og sognefoged. Han havde også forskellige andre tillidshverv, var således en lang årrække formand for vurderingsmændene for ejendoms skyld i Hassing-Refs herreders skyldkreds.

Som nævnt havde han i sin ungdom lært snedkerfaget, og han fortsatte med at arbejde i dette, efter at han var blevet landmand og gårdejer. Han fremstillede således et smukt og solidt chatol, der ejes af et barnebarn. Desuden har han lavet to orgler eller stueharmonier, hvoraf det ene endnu findes i familien.

Erik Jensen og Mette Marie fik 6 børn, hvoraf en søn og to døtre nåede voksenalder, den ene datter var ugift og barnløs, den anden, Kristiane, blev gift med Anders Peder Pedersen Smed fra Helligsøgaard, medens sønnen Jens Erik Jensen overtog faderens gård. (Se årbogen for 1979 side 49, og Jul i Thy 1977 side 3).

Erik Jensen var vokset op i et miljø, hvor der var mange, der dyrkede musik, og han havde lært at spille på fløjte allerede i sin ungdom. Professionel spillemand var han ikke. Han spillede kun for at glæde sig selv, sin familie og sine naboer. Blandt familiens omgangskreds i Ørum var den tidligere omtalte spillemand Peder Lauridsen, Svankjær, senere Madsted og fra 1902 Hurup. Han og Erik Jensens broder Johan spillede sammen og fortsatte dermed, efter at Erik Jensen var flyttet til Helligsø.

Fløjten findes endnu hos et af børnebørnene, Eva Vestergaard, men det har ikke været muligt at finde nodebøger, og vi ved derfor ikke, hvad der blev spillet, når de tre kom sammen. Der kan måske findes nogle oplysninger i de nodebøger, som Peder Lauridsen har efterladt.

Alle de tre børn og mange af børnebørnene og deres efterkommere dyrkede musikken. Der er opbevaret et stærkt afbleget fotografi, som må være taget omkring 1900. Vi ser her datteren Kristine sidde ved et af de omtalte orgler, sønnen Jens Erik Jensen står med violinen, Erik Jensen sidder med fløjten og hustruen Mette Marie sidder med en tyk bog, måske en salmebog.

Erik Jensen døde ret pludseligt af blindtarmsbetændelse 23. februar 1906. Nekrologer i dagspressen og vidnesbyrd fra samtidige giver et stærkt indtryk af den tillid, som han, tilflytteren, nød blandt sognets beboere, og den store betydning, som han havde haft for dette sogn. Næsten hele sognet fulgte ham til graven på Helligsø kirkegård, hvor gravstedet endnu er bevaret.

Den næste af sønnerne, Niels Christian Jensen, blev gårdejer i Spails i nabosognet Hvidbjerg Vestenaa. Om han dyrkede musik vides ikke, og han skal derfor ikke omtales nærmere.

*Gårdejer og sognefoged Erik Jensen
og Mette Marie Andersdatter*

Den yngste, Johan Christian Jensen, opholdt sig i Hedegaard, indtil han i 1862 kom på Ranum Seminarium, hvorfra han blev dimitteret 1865. Han havde derefter nogle vikariater, indtil han i 1867 blev lærer i sit fødesogn. I 1876 blev han lærer i Hvidbjerg Vestenaa, hvor han virkede til sin tidlige død 7. september 1888. Han blev begravet på Hvidbjerg Vestenaa kirkegård, hvor hans og hustruens gravsted findes endnu.

Han var som broderen Erik tidligt blevet grebet af Indre Mission og virkede stærkt for dens udbredelse. Begge brødrene var blandt pionererne for denne bevægelse, hver i sit sogn.

Johan Jensen spillede violin, hvad han vel havde lært på seminariet, men han var ikke professionel spillemand. Forøvrigt var Indre Mission på denne tid en afgjort modstander af alle danseguildes.

Den talrige efterslægt er flyttet fra egnen, og der er ikke gjort forsøg på at opspore noder eller instrumenter.

Søren, Niels, Johannes, Jens Christian og Ane Marie Jensen

Disse søskende stammer fra den østligste af Hedegaardene, det nuværende Storekjærvej 2, matr. nr. 28 a. Bedstefaderen Jens Christensen sad på denne gård omkring midten af atten hundredtallet hans datter Christiane Jensdatter blev gift med en Jens Sørensen, der var søn af en husmand i Sønderhaa. Som det var skik dengang, tog de nygifte bolig på svigerforældrenes gård og arbejdede her som medhjælpere.

Ved skøde, tinglæst 22. juni 1865, overdrog Jens Christensen sin gård til svigersønnen. Prisen var 2.000 rigsdaler + aftægt efter en samtidigt oprettet kontrakt. De 2.000 rigsdaler blev betalt ved, at køberen overtog en

pantegæld på 900 rigsdaler, og fyldestgjorde sælgeren "på anden måde" for det resterende beløb.

Det var en handel, der ikke tydede på velstand, hverken hos køber eller sælger. Hvorledes det er gået med sælgeren, ved vi ikke men med køberen gik det hele tiden ned ad bakke.

Allerede 1867 blev der tinglæst udleje af en del af jorden indtil 1907. Senere blev der taget pantelån hos private, i 1890 et lån på 1.000 kr., i 1895 et nyt lån på 1.500 og i 1900 endelig et på 500 kr. På disse lån blev der ikke betalt afdrag.

Jens Sørensen og Christiane Jensdatter fik 6 børn, hvoraf det ene døde få timer efter fødslen. De øvrige var

Søren Christian Jensen, født 28. maj 1853, død 4. februar 1933.

Niels Jensen, født 30. januar 1855, død 7. februar 1934.

Johannes Jensen, født 2. december 1859, død 12. marts 1946.

Jens Christian Jensen, født 5. februar 1863, død 25. juni 1931.

Ane Marie Jensen, født 1. april 1867, død 26. oktober 1923.

De fem søskende gik i Ørum Skole, hvor ovennævnte Johan Christian Jensen var lærer 1867-1876. Ved konfirmationen havde alle "meget godt" i opførsel, i kundskaber havde brødrene "meget godt", medens søsteren havde "godt".

Søren Jensen

Den ældste af sønnerne forlod hjemmet meget tidligt. Han rejste en tid rundt med Cirkus Mische, Ydby. Senere lærte han at spille hos musikdirektør Carl Møller, Grenaa. Under militærtjenesten var han musiker ved Viborg Regimentsorkester.

I 1891 flyttede han til Thisted, hvor han siden ernærede sig som musiker. I de yngre år spillede han mest kornet, senere tuba, kontrabas og fløjte.

Han var medlem af Thisted Orkesterforening, var her meget aktiv og blev for sine fortjenester udnævnt til æresmedlem 22. oktober 1926. Han nåede at spille under fire musikdirektører, nemlig Hans Nielsen, Fr. Zorn, Rostrup og Ryming. I øvrigt er hans virksomhed kun lidet kendt. Han var en hyppig gæst i Hedegaard og optegnede her nogle af brødrenes melodier, optegnelser som desværre er gået tabt.

Søren Jensen, der i 1906 fik navneændring til Hedegaard, var gift med en gårdmandsdatter fra Visby, og der var i dette ægteskab én datter, Johanne, født 28. september 1888. Hun blev gift med en stenhugger fra Bornholm, Hofstedt Jensen, og fik 5 børn og en del børnebørn. I denne efterslægt lever mange minder om den højt begavede og dygtige musiker, men der findes ingen noder og ingen instrumenter. Der er dog mulighed for, at der kan findes noder, f.eks. hos efterkommere af Søren Hedegaards kolleger i orkesterforeningen eller i arkivet i Thisted.

I Thisted lokalhistoriske Arkiv findes et fotografi af Thisted Orkesterforenings medlemmer, taget 1900. Her står Søren Hedegaard med sin tuba yderst på højre fløj i anden række.

De fire søskende på Hedegaard

Niels kom i urmagerlære. Efter udstået læretid flyttede han hjem til Hedegaard, hvor han boede siden. Han reparerede ure for naboerne og arbejdede i øvrigt ved landbruget.

Et chatol af strandingtømmer, fremstillet af Johannes Jensen, Hedegårdene i Ørum.

Johannes kom i tømmerlære, men også han flyttede efter udstået læretid hjem til forældrene. Ved folketællingen 1901 er han bosat på Hedegaard. Han kaldes da tømmermester, og der bor på gården også en tømmervend. Han må altså have drevet en betydelig virksomhed i disse år. Traditionen fortæller, at han har bygget det nuværende stuehus på Storekjærvej 2, og det er sandsynligt, at dette er rigtigt. Han fremstillede talrige møbler, dels til anvendelse i hjemmet, dels til fremmede. Det meste er nu spredt for alle vinde og gået tabt, hvad der må beklages, da det har været solidt arbejde. Det her afbildede chatol af strandingtømmer står hos en bekendt, Else Søndergaard, Bedsted. Det er tænkeligt, at der på egnen vil blive fundet flere af disse møbler, når ovenstående bliver kendt.

Den yngste af sønnerne, Jens Christian, blev ved landbruget. Det er sandsynligt, at han og søsteren aldrig har været borte fra Hedegaard.

Ved skøde, tinglæst 10. juli 1902, overdrog Jens Sørensen sin gård til de tre yngste sønner. Betingelserne var overtagelse af nedennævnte gældsposter.

Gæld til Landkreditforeningen	10.000
Forskellige prioriteter	3.000
Sælgerens løse gæld	2.000
Aftægt til kapitalværdi	<u>3.520</u>
Ialt	18.520

Det var en "handel uden penge", hvad der ikke kan undre, da penge både for køber og sælger var en mangelvare, og denne tilstand fortsatte efter ejerskiftet. Niels og Johannes forstod ikke at få noget økonomisk udbytte af deres håndværk, og alle tre brødre var dårlige landmænd. Om datteren findes der meget sparsomme oplysninger, men disse går ud på, at der ikke var særlig

propert og ordentligt i hjemmet, som hun efter moderens død i 1908 og faderens i 1913 var ene om at bestyre. Ane Marie døde i 1923. Der blev da ansat en husbestyrerinde, hvad der betød en ny og hidtil ukendt udgift. Hertil kom vanskeligheder for busbestyrerinderne med tilpasning til det lidt ejendommelige liv på gården.

Hele familien blev af naboerne anset for originaler, og dette har ikke været helt uberettiget. De har tydeligt været meget særprægede og meget gammeldags i vaner og tankegang.

Den økonomiske tilbagegang synes at have taget stærkere fart efter 1920 og især i 1926, da der tinglæses forskellige pantebrev og skadesløsbrev. Ved skøde, tinglyst 15. juni 1927, blev gården solgt til en af kreditorerne. Prisen var 50.000 kr. Men allerede en måned senere solgte køberen den videre. Prisen var da 55.000 kr., og man kan formode, at brødrene har været nødt til at sælge, og at de derfor ikke har fået så høj en pris, som de burde have haft.

De tre brødre var nu ruinerede og subsistensløse. Det lykkedes dog at rejse så mange penge, at de kunne købe et lille parcelhus, det nuværende Hedegaardsvej 39, matr. nr. 26 o, skødet tinglyst 18. juni 1927. Her boede de til deres død i meget små kår. Den længstlevende, Johannes, blev til sidst enejer af huset, og han solgte det i 1941. Køberen overtog pantegælden, og Johannes fik ret til at bebo en stue til sin død.

Med årene blev han som alle andre gamle en ensom mand. Da han efter et længere sygeleje døde 12. marts 1946, var det som om mindet om hans mangeårige virke pludselig blev levende, og han blev fulgt til graven af en stor skare af sognets beboere. Naboerne samlede ind til en mindeplade til graven, men graven er nu sløjfet og mindepladen forsvundet. Kun få erindringer, hvor han, den sidste og måske en af de største af de gamle spillemænd, har fået sit sidste hvilested.

Jens og Johannes Jensens musik

Alle fire søskende fik lært at spille i deres tidlige ungdom, Johannes og Niels spillede violin, Ane Marie og Jens harmonika. Ane Marie og Niels spillede kun for at glæde sig selv og familien, Johannes og Jens blev dygtige spillemænd og var således med til at præge folkedansen i Ørum og omegn i mere end et halvt århundrede.

Folkedanserholdet fra Ørum, fotograferet mod stuehuset i Lille Gadegård, Hedegaardsvej 25, Svankjær. Yderst til venstre Johannes Jensen med violinen, til højre Jens Jensen med harmonikaen, i midten, i civil, gårdejer Ole Andresen, Ørum, der var en af stifterne af folkedanserklubben.

Hvem der har været deres læremestre, ved vi ikke, men det er sandsynligt, at den ældre broder, Søren, har været en af dem. De kan også have lært af deres skolelærer Johan

Christian Jensen og af Peder Lauridsen, der var lidt ældre, og som ofte var på besøg i Hedegaardene.

Ingen af de fire søskende fik lært noderne.

Spillemændene måtte altså have hele deres repertoire i hovedet. Dette var dog ikke nogen hindring for alsidighed og afveksling i programmet, for selv om den tids danse-gilder varede hele natten og langt op på formiddagen, kunne de to musikanter spille hele tiden, uden at det var nødvendigt at gentage en melodi.

Det var som sagt kun Jens og Johannes, der spillede, men Niels var i reglen også inviteret med. Han førte an i dansen, men kunne dog en sjælden gang afløse Johannes ved violinen.

Karl Brændgaard, Bedsted, født 1914, spillede sammen med Johannes Jensen i tiden 1926-1934. Efter hukommelsen har han givet en del af musikprogrammet ved et danse-gilde:

Trekantet sløjfe, Firkantet sløjfe, Totur i vals, Tretur i vals, Firtur i vals, Halvfemtedur i vals, Københavnsk sekstur, Hop i tønne, Galoppen, To ting, Svejsdans, Toppede høne, Fingervals, Trippevalsen, Kostevalsen, Syvspring, Klinkevals Gammel ottemandsdans, Baglæns kontradans, De tre små sorte, Bette mand i knibe, 40 graders kulde, Rheinländerpolka, Johannes' fynbo, Svensk maskerade, Længe nok har jeg bondepige været, Skamlingsbanken, Landmandsbanken, Det var en lørdag aften, Solen stod op, førend klokken var seks, Husker du i høst, Trædballehus polka, Flere polkaer og Hamburger.

I 1927 var der en kreds af Ørumegnens beboere, der blev enige om at danne en forening, der kunne sørge for, at de gamle danse og melodier blev bevarede. Medlemmerne kom sammen til danseaftner i forsamlingshuset, det nuværende Hvidbjerggaardsvej 2. En lokal skrædder leverede dragterne, og Jens og Johannes Jensen leverede musikken.

I 1933 fik denne forening besøg af repræsentanter fra "Foreningen for Folkedansens Fremme". De så på dansene og nedskrev en del af melodierne. Det meste af dette store materiale har siden ligget urørt i Folkedanserforeningens arkiv, og det vil, når det forhåbentlig i en ikke alt for fjern fremtid bliver offentliggjort, give et rigt billede af folkedansen på denne egn.

Johannes Jensen var både spillemænd og komponist. Den ovennævnte Johannes' fynbo er komponeret af ham, og en nabo har optegnet "Mi ejn Towtur", som dog senere er bortkommet. Nogle melodier, optegnet af broderen, Søren Hedegaard, er ligeledes forsvundet. En stor del må ligge i Folkedanserforeningens arkiv.

Sammenfatning af resultaterne

De i denne artikelrække biograferede spillemænd er alle udgået fra mellemklassen, nogle fra husmændenes, andre fra de mindre gårdmænds klasse. Mange er

håndværkere, nemlig 1 urmager, 2 murere, 4 snedkere eller tømrere.

Mange har været energiske, fremadstræbende og har ydet en indsats ud over det almindelige.

De tre spillemænd på Hedegaard endte i fattigdom, alle de andre har været velhavende.

En stor del af de huse og gårde, som spillemændene har boet i, er bevaret. Desuden er bevaret meget af det, som håndværkerne har fremstillet.

Af instrumenter er bevaret en fløjte, en klarinet og to violiner, den ene med violinkasse.

En spillemands nodebøger er bevaret, nogle af melodierne er indført af en anden spillemænd. Desuden er bevaret det store af andre optegnede materiale fra Ørum og en del af Peder Lauridsens trykte nodebøger.

De tre spillemænd på Hedegaard har ingen efterkommere. Alle de andre har talrige, hvoraf mange dyrker musikken.

Siden disse undersøgelser blev påbegyndt, har et spillemandslag i Århus udgivet en del af Jens Christensen Ettrups musik og hans biografi. Det er mit håb, at disse biografier kan blive årsag til flere lignende udgivelser, der sammenholder en spillemands musik med hans miljø. Sådanne arbejder kan måske give nye oplysninger om folkedansen i Sydthy på denne tid.

LITTERATUR:

Gamle danse fra Mors og Thy. København 1973.

Historisk Årbog for Thy, Mors og Vester Han Herred. 1965, 1979, 1981 og 1982.

Jul i Thy, Thisted. 1977.

Kirkebøger, skøde- og panteprotokoller i Landsarkivet, Viborg.

Paul Nedergaard: Personalhistoriske, sognehistoriske og statistiske bidrag til en dansk præste- og sognehistorie. Bd. V, København 1959. Oplysninger fra de biograferedes efterslægt og naboer.

Slægtstavle over Mette Nielsdatters forslægt og efterkommere, udarbejdet af J. K. Skov, Værløse.

"Spillemaudsmusik fra Sydthy", efter Jens Christensen Ettrup. Udgivet af Spille mandslauget Østjyderne, Århus. 1982.

Thisted Amts Avis, 17. september 1888, 5. marts 1906, 14. og 19. marts 1946. Thisted Amts Tidende, 1. marts 1906, 10. februar 1933, 18. marts 1946.

Jens Tbybo: Kun god er Gud. København 1926. 2. del.

(Kilde: Historisk Årbog for Thy og Vester Hanherred 1983, side 23-33).